

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

FI ./ riksåklagaren ang. människorov, mindre grovt brott m.m.

(Göta hovrätts dom den 20 januari 2021 i mål B 3966-20)

Högsta domstolen har förelagt mig att svara skriftligen på FI:s överklagande. Svaret ska särskilt avse vad som har anförts i påföljdsfrågan. Jag begränsar mitt svar till denna fråga och vill anföra följande.

Min inställning

Hovrätten har enligt min uppfattning brutit mot förbudet mot reformatio in pejus. Prövningstillstånd bör meddelas i frågan om påföljd på grund av synnerliga skäl. Det finns inte skäl att meddela prövningstillstånd med anledning av överklagandet i övrigt.

Bakgrund

FI dömdes av tingsrätten, med åberopande av 34 kap. 1 § andra stycket och 4 § första stycket brottsbalken, till fängelse i tre år. Påföljden avsåg även brottsligheten enligt ett tidigare avgörande och tingsrätten undanröjde en för denna tidigare brottslighet utdömd villkorlig dom.

FI överklagade tingsrättens dom och yrkade bl.a. att hovrätten skulle frikänna honom och, oavsett om så skulle ske, bestämma en lindrigare påföljd eller sänka straffet.

Hovrätten ändrade tingsrättens domslut på så sätt att hovrätten upphävde det som tingsrätten hade beslutat om undanröjande av tidigare utdömd villkorlig dom och inte tillämpade 34 kap. 1 § andra stycket och 4 § första stycket brottsbalken vid påföljdsbestämningen. Hovrätten åberopade istället 34 kap. 1 § första stycket vid påföljdsbestämningen.

Hovrätten anförde följande i frågan om påföljd.

Hovrätten gör inte någon annan bedömning än den tingsrätten gjort ifråga om straffvärde och straffmätning. Rätten får undanröja en tidigare utdömd påföljd och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten om det finns särskilda skäl för det samt den tidigare domen har fått laga kraft och dom meddelas innan den tidigare påföljden helt har verkställts (se 34 kap. 4 § brottsbalken). Enligt förarbetena till bestämmelsen föreligger undanröjandealternativet i första hand när den senare domen innebär att påföljden i den tidigare domen inte kan verkställas. Så är

fallet t.ex. när den dömde i den första domen fått en skyddstillsyn med samhällstjänst eller kontraktsvård och för den senare brottsligheten döms till ett längre fängelsestraff. [FI] dömdes till villkorlig dom den 4 maj 2020. Eftersom den villkorliga domen saknat innehåll i form av t.ex. samhällstjänst föreligger inte särskilda skäl att undanröja påföljden. Tingsrättens domslut ska således upphävas i denna del. Även med beaktande härav finner hovrätten emellertid att fängelsestraffet om tre år ska fastställas.

Överklagande

FI har överklagat hovrättens dom och i frågan om påföljd yrkat att Högsta domstolen ska bestämma påföljden för den samlade brottsligheten till i första hand ett icke frihetsberövande straff och i andra hand ett kortare fängelsestraff. Han har bl.a. gjort gällande att det faktum att hovrätten åter fört på den villkorliga domen utan hänsyn till straffvärdet av denna vid straffmätningen innebär en dold straffskärpning även om innehållet av en villkorlig dom under verkställandet av ett fängelsestraff inte är verkningsfull. Hur hovrätten resonerat vid straffmätningen kan enligt överklagandet inte utläsas av domen. Dessutom innebär domen enligt överklagandet att FI påförs ytterligare ett avsnitt i belastningsregistret och att han åter har en villkorlig dom att förhålla sig till.

Min bedömning

I 34 kap. brottsbalken finns bl.a. bestämmelser om hur domstolar ska förfara då den ska utdöma påföljd för viss brottslighet avseende en person som redan har dömts till påföljd för annan brottslighet i en dom som har vunnit laga kraft (konkurrerande påföljder). Bestämmelserna är tillämpliga i alla instanser.

Enligt 51 kap. 25 § första stycket rättegångsbalken får hovrätten med anledning av den tilltalades överklagande inte döma till en brottspåföljd som är att anse som svårare eller mer ingripande för den tilltalade än den som tingsrätten dömt till (förbudet mot reformatio in pejus).

Bestämmelserna ändrades i samband med att reglerna om omröstning i brottmål ändrades (prop. 1988/89:2 s. 12 f.). Bland annat togs tidigare bestämmelser om undantag från förbudet mot reformatio in pejus bort i syfte att göra förbudet mer verkningsfullt. Bedömningen var vidare att reglerna om reformatio in pejus borde stämma överens med omröstningsreglerna och att det liksom beträffande omröstning i viss utsträckning borde överlåtas åt rätten att, i den mån det inte följer direkt av brottsbalkens regler, avgöra vilken av två påföljder som är svårast eller mest ingripande (a. prop. s. 17).

Högsta domstolen har klargjort, att frågan om vad som är en mer ingripande påföljd i det enskilda fallet inte går att besvara en gång för alla. De principer som gäller för påföljdsval behöver inte nödvändigtvis vara bestämmande utan det framstår enligt Högsta domstolen som mer naturligt att göra bedömningen ur den tilltalades perspektiv. Bedömningen bör dock vara objektiverad. Det bör inte överlämnas åt den tilltalade att avgöra saken utifrån vilken påföljd som han eller hon uppfattar som strängast; det avgörande är vad en tilltalad typiskt sett kan antas anse. Det hindrar inte att domstolen ofta har anledning att klargöra den tilltalades inställning. (NJA 2015 s. 386.)

I det nu aktuella målet har hovrätten, efter enbart FI:s överklagande, fastställt fängelsestraffet om tre år som tingsrätten har dömt ut trots att hovrätten samtidigt har upphävt tingsrättens beslut att undanröja en villkorlig dom. Det framgår av överklagandet att FI uppfattar hovrättens dom som mer ingripande än tingsrättens.

Jag noterar att FI enligt det avräkningsunderlag som bifogats den tidigare domen där han dömdes till villkorlig dom, Skaraborgs tingsrätts dom den 4 maj 2020 i mål B 1304-20, hade varit frihetsberövad under tidsperioden den 25 mars 2020–23 april 2020. Tiden för frihetsberövandet skulle FI, efter tingsrättens dom i det nu aktuella målet, ha fått tillgodoräkna sig som avräkning på det utdömda fängelsestraffet. Eftersom hovrätten istället dömde särskilt för den nya brottsligheten och upphävde beslutet att undanröja den villkorliga domen har FI inte längre möjlighet att avräkna frihetsberövandet som skett med anledning av brottsligheten i den första domen. Hovrätten har, trots detta, fastställt det fängelsestraff som tingsrätten dömde ut.

Enligt min uppfattning har hovrättens dom med hänsyn till de redovisade omständigheterna inneburit en strängare reaktion på brottsligheten än tingsrättens dom. Eftersom det enbart var FI som överklagade tingsrättens dom har hovrätten därför brutit mot förbudet mot reformatio in pejus.

Mot den bakgrunden finns det synnerliga skäl för att meddela prövningstillstånd i frågan om påföljd.

Högsta domstolen bör kunna omedelbart ändra domen utan att målet behöver tas upp till förnyad handläggning i hovrätten genom att undanröja den tidigare villkorliga domen (58 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken) och annars bör målet återförvisas till hovrätten för en ny prövning av påföljdsfrågan.

Det finns förutom i den redovisade frågan i frågan om påföljd inte något skäl att meddela prövningstillstånd med anledning av överklagandet.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till:

Kammaråklagare Lars Johansson.

Åklagarkammaren i Skövde (AM-107091-20).

Utvecklingscentrum.